

DOI [https://doi.org/10.32405/2522-9931-8\(37\)-10-22](https://doi.org/10.32405/2522-9931-8(37)-10-22)
УДК 159.9.078:159.955.4 [316,473]

Бевз Галина Михайлівна,

доктор психологічних наук, професор,
завідувач лабораторії психології спілкування
Інституту соціальної та політичної психології НАПН України.
Київ, Україна.
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-2487-5429>
galina.bevz@gmail.com

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ ЩОДО РЕФОРМ МЕТОДОМ «ДОСЛІДЖЕННЯ ШЛЯХОМ УЧАСТІ»

Анотація. У статті представлено матеріали дослідження про уявлення освітян щодо школи загальної середньої освіти після завершення реформи освіти в Україні як бачення її перспективного розвитку. У статті наголошується, що розпочатий етап реформування загальної середньої освіти передбачає участь громади у цьому процесі. Саме тому вивчення уявлень учасників освітнього процесу про очікуваний результат є визначальним. Інструментарієм для збору інформації послуговував метод «дослідження шляхом участі» як такий, що надає можливість вивчати соціальні процеси через їх представленість в індивідуальних історіях їх учасників. У статті фокус уваги переміщується то на метод, то на предмет самого дослідження. Доводиться, що використаний метод «дослідження шляхом участі» може бути корисний не лише у сфері соціальної роботи, а й для проведення психологічних досліджень, а також із метою активізації громади до реалізації власних намірів та ініціатив. У статті наголошується на перевагах методу «дослідження шляхом участі» як такого, що переносить фокус уваги на громаду, як експерта, де дослідник виступає фасилітатором самого процесу. Стосовно предмета дослідження у статті доводиться, що працівники системи освіти розглядають школу загальної середньої освіти осередком громадянського суспільства, де учні і вчителі відчувають задоволення від процесу навчання, школа отримує переваги завдяки процесам децентралізації, вчителі мають більше академічної свободи, а комунікація та довіра послуговують розбудові комфортності умов навчання. Описані ефекти реалізації етапів такого дослідження стосуються посилення активності учасників до реалізації власних напрацювань, ствердження толерантності щодо ймовірних чинників, що обмежують, завдяки розширенню діапазону можливостей до активності та взаємодії, наснаження та віри в оптимістичний прогноз. Констатовано доцільність застосування методу «дослідження шляхом

участі» за потреби визначення перспектив розвитку й активізації учасників щодо його просування.

Ключові слова: метод дослідження; участь; уявлення; бачення; школа; реформа освіти; громада; Україна.

1. ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. Розпочата в Україні реформа освіти вимагає від її учасників перегляду всіх норм щодо її розбудови та функціонування. Водночас у терміні реалізації вона збігається з іншими реформами в країні, зокрема, з реформою державного управління, процесами децентралізації та об'єднанням громад, реформою системи охорони здоров'я, реформою зайнятості та оплати праці, що у сукупності може впливати на процеси реформування в освіті. Усі ці процеси реформування в Україні також вказують на ініціацію поклику до показників якості у відповідних сферах. Можна передбачити, що носіями ставлення у питаннях реформування системи освіти, передусім, є самі освітяни (учителі, вихователі, керівники закладів, методисти, бібліотекарі, працівники відділів управління освіти), підготовка яких до змін розпочалася задовго до початку самої реформи. Натомість дебати щодо ставлення до реформи в освіті не згасають, а результати моніторингу громадської думки з питань реформи в освіті засвідчують досить низький показник сприймання цього процесу як позитивного. Розбудова соціальних систем у демократичних суспільствах передбачає участь усіх його громадян, що стосується і розбудови загальної середньої світи. Саме тому вивчення уявлень учасників освітнього процесу про очікуваний результат є вагомим і може стати визначальним у цьому процесі. Це поставило перед нами питання проведення якісного дослідження задля детальнішого вивчення уявлень освітян, як агентів соціальних змін, щодо реформи освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання вивчення ставлення до інновацій та реформ в освіті України розкриваються у працях вітчизняних науковців різних сфер знань: соціологів, психологів, педагогів, політологів. У дослідженнях політолога О. Семченко відзначається загальний низький рівень поінформованості про реформи як у фінансовій, так і у соціальній сферах [1]. В Інституті соціальної та політичної психології впродовж 2015–2018 років здійснювалося моніторингове дослідження щодо особливостей відображення у громадській думці трансформаційних процесів в Україні, зокрема щодо освітньої реформи. Згідно з даними дослідження, рівень довіри до системи освіти в Україні коливається від 48 (2015 рік) до 47,2 (2018 рік), що свідчить про відносну сталість цього показника, незалежно від віку респондентів та регіону їхнього проживання

[2, с. 89; 91]. Водночас автори (М. Слюсаревський, М. Дворник, О. Гуменюк, Л. Черниш) засвідчують, що громадяни незадоволені рівнем поінформованості щодо реформи освіти, а працівники системи освіти (учителі, викладачі, керівники закладів освіти, вихователі, методисти, керівники відділів управління освіти), справді, виказують більш позитивне ставлення до реформи освіти (дванадцятибальна система оцінювання, профілізація школи, дванадцятирічний термін навчання), що відзначається впродовж усіх років моніторингу (2015–2018 рр.).

Переважно моніторингові дослідження (зокрема й вищенаведене) з вивчення думки населення щодо певного питання проводиться за допомогою соціологічного опитування, що, безумовно, є вагомим для оцінювання ситуації. Натомість для уточнення узагальнених даних, а також у ситуаціях соціально-політичних змін доцільно застосовувати якісні методи, які б надали можливість, утримуючи загальний контекст, посилювати фокус уваги на перевагах індивідуального. Тож, на нашу думку, у ситуації децентралізації, формування об'єднаних громад та посилення значущості індивідуальності окремої людини, надання переваги якісним методам буде доцільним. Одним із таких підходів ми вибрали «дослідження шляхом участі», яке застосували для вивчення уявлень освітян про бажаний напрям розвитку школи як очікуваного бачення та основи для прогнозування її перспективного розвитку. Його застосування на терені України представлено у працях Морін П. Флеєрті щодо дослідження процесів миротворення в громаді [3].

Концепція соціальних уявлень є найбільш розробленою у працях С. Московічі, слугуючи на терені психологічної науки пояснювальним підґрунтям у низці дослідницьких робіт. Прикладне її використання послугувало дослідження системи уявлень про дітей та дитинство, зроблене французьким дослідником М. Ж. Шомбар де Лов [4, с. 110] та на терені українських реалій автором цієї статті [5, с. 130–158]. Натомість уявлення про реформу освіти та школу загальної середньої освіти, як сукупного напрямку розбудови її перспективного розвитку, переважно стосується тем обговорення, зокрема в інтернет-просторі [6] і, на нашу думку, потребує більше уваги для його наукового осмислення у контексті саме соціальних процесів глобалізованого інформаційного суспільства.

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Метою нашої статті було вивчення уявлень освітян про школу загальної середньої освіти у процесі завершення реформи в освіті.

Завдання дослідження: 1) запропонувати учасникам групової роботи метод «дослідження шляхом участі» для визначення уявлень та вироблення бачення школи загальної середньої освіти у процесі її реформування;

2) оцінити запропонований метод «дослідження шляхом участі» щодо його ефектів у напрямі очікуваних змін.

3. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ / THE THEORETICAL BACKGROUNDS

Застосування методології дослідження шляхом участі опирається на запити щодо поєднання дослідницької роботи із залученням учасників до процесів розвитку, що у різних авторів може фіксуватися засобом уточнення назви методу, зокрема, «дієве дослідження», «дослідження шляхом участі, що базується на громаді», тощо [7]. Натомість теоретичний аналіз показав єдність підходів у побудові метода дослідження, що базується на таких принципах: баланс між дослідженням і діями, залучення до загального процесу засобом співучасті, співпраці, взаємного навчання, розвитку та розширення можливостей, що змінює ролі учасників процесу (роль експерта виконує громада, а дослідник – роль фасилітатора), напряду та організації дослідження (пошук зазвичай розпочинається зі спільноти, а потім переходить до бібліотеки), очікуваним результатам (налаштовано, передусім на розуміння, оцінювання та сприяння змінам, де дослідження виконує роль екологічного інструмента змін). Розробники методу засвідчують, що дослідження шляхом участі членів громади дає змогу дослідити проблему набагато краще, ніж це міг би зробити зовнішній учасник [8]. Таке дослідження активізує саму громаду до втілення розкритих нею під час дослідження ресурсів та перспектив, що забезпечує екологію його використання для розвитку громад та акумулювання потенціалу до перспективних змін.

Метод базується на дослідженнях, пов'язаних із пам'яттю та наративами, визначаючи тим самим набір інструментарію щодо його наповненості. Відповідно до поставлених завдань він може містити інтерв'ю, групові обговорення, мозковий штурм, складання історій, спогади та рефлексію, планування та оцінювання сильних і слабких аспектів а також ризиків, фокус-групи типу групових регіональних та крос-регіональних зустрічей [9] тощо. Методологія самого дослідження шляхом участі та його організація розробляється відповідно до завдань дослідження в громаді і може суттєво відрізняти одне дослідження від іншого. Основою такої розробки слугує багаторічна практика його застосування для розвитку соціальних процесів та громад, що більш детально розкривається у статті Р. Жиленко стосовно сфери соціальної роботи [7, с. 72–73].

У контексті психологічних досліджень метод може слугувати вивченню досвіду людей з фокусуванням уваги на певній сфері життя, що у нашому випадку є освіта та школа як її соціальний інститут. Застосування методу у

сфері психології може слугувати процесам рефлексії власного життя, визначенню пріоритетів, опануванню складних життєвих ситуацій, перегляду власних копінг-стратегій та розбудові життєвого шляху і самовизначенню у соціальному просторі і громаді. На думку канадської дослідниці Морін П. Флеєрті [3], застосування методу «дослідження шляхом участі» може нести для учасників терапевтичні ефекти, слугуючи самосціленню та самоприйняттю засобом процесів взаємообміну в групі та групової підтримки в умовах подільності колективного досвіду. Її досвід дослідницької роботи в Україні надав можливість розкрити особливості застосування методу «дослідження шляхом участі» у роботі з колективною травмою (гострого, комплексного, пересічного (crossover trauma) вторинного), її наслідками в індивідуальному, сімейному та громадському житті людини, а також з її проявами в організаційному устрої та суспільстві загалом. Задля роботи з людьми щодо визначення та розбудови їхнього спільного майбутнього дослідниця вибирає й адаптує низку інструментів, які реалізує у своїй дисертаційній роботі. Це такі, як методика «Шлях», «Коло спілкування», «Дерево життя», «Фотоновела», а також методи визначення потреб громади як спільного психологічного, фізичного та матеріального простору організації життя людей. У контексті нашого дослідження ми теж вважаємо доречним поєднання індивідуальної та групової роботи під час реалізації «дослідження шляхом участі». На звернення до вищеописаної методології дослідження нас мотивували ті актуальні зміни у сучасному суспільстві, що переплітають соціальне й індивідуальне у щоденному житті людини і саме тому потребують одноразового їх оцінювання з різних рівнів соціального функціонування.

4. МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH METHODS

Дослідження проводилося засобом групової роботи із застосуванням *методу* «дослідження шляхом участі», що містило якісні методи: напівструктуроване інтерв'ю, спрямоване на вивчення життєвих історій та бачення освіти у своєму житті та фокус-групи, у межах роботи якої учасники (працівники системи освіти) залучалися до відкритої дискусії про надії та мрії щодо школи загальної середньої освіти в контексті реформ. Оцінювання учасниками ефектів проведеного «дослідження шляхом участі» здійснювалося засобом рефлексії та зворотного зв'язку в умовах групового обговорення.

Напівструктуроване інтерв'ю передбачало відповіді на запитання щодо власного досвіду навчання у школі та настановлень батьків щодо здобуття освіти; подій, які віддалилися у сім'ї/громаді, пов'язаних із освітою; спогадів про власний період здобуття освіти; учителів та дисциплін, які

залишили найбільше враження; відмінностей, які вони зараз спостерігають у сучасній освіті та школі.

Вибіркою слугували слухачі курсів підвищення кваліфікації Центрального інституту післядипломної педагогічної освіти ДВНЗ «Університет менеджменту освіти». Загалом, у заходах дослідження брали участь 87 осіб (60 жінок і 27 чоловіків). Учасники дослідження – дорослі люди з вищою освітою, які працюють у системі управління закладами освіти та відділами освіти у різних областях України, зокрема: Черкаська область (10 осіб), Луганська область (4 особи), Волинська область (10 осіб), Тернопільська область (6 осіб), Київська (10 осіб), Кіровоградська область (7 осіб), Чернігівська область (10 осіб), Закарпатська (10 осіб), Сумська область (10 осіб), Чернівецька область (12 осіб), Вінницька область (8 осіб). Досвід роботи респондентів у системі освіти коливається від 10 до 20 років і охоплює перелік різних посад, а саме: учителя, заступника/керівника закладу загальної середньої освіти, методиста та начальника районного відділу управління освіти, бібліотекаря. Деякі учасники заходів дослідження на час його проведення опановували нові ролі в об'єднаних громадах і могли поділитися з колегами своїм досвідом роботи в умовах децентралізації.

5. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH RESULTS

Опис та оцінювання отриманих результатів вказав на значущість освіти (зокрема вищої) у досвіді життя респондентів. Натомість спогади учасників фокус-групи зафіксували, що вибір педагогічної професії був зумовлений саме позитивними стосунками з учителями у процесі власного зростання саме у шкільний період життя. Школа, як правило, асоціювалася з перспективним розвитком і можливістю здобувати нові знання та наснажуватися спілкуванням і процесом навчання. Змістовне наповнення спогадів учасників, як правило, стосувалося питань пошуку та здобуття нових знань, зацікавленості процесом навчання, наснаження новими враженнями, а також груповими формами проведення часу у школі, підготовкою до заходів. Складається враження, що поєднання навчання і спілкування у різних видах шкільної діяльності є наскрізною лінією спогадів респондентів. Аналіз наративів у спогадах респондентів під час напівструктурованого інтерв'ю виділяє такі ключові слова: цікаво (55%), весело (45%), успіх (23%), учитель (89%), друзі (29%), моя парта (32%), клас (43%), роздягальня (26%), спортивний зал (28%), гуртки (53%), старша сестра/брат (12%), мама-вчителька (8%), посвячення/вітання (29%), нагороди (9%), оцінки (3%). Ми виділили також ряд слів, які пов'язані із негативним досвідом, що вказує на переживання неуспіху (13%), сорому (21%), труднощів у спілкуванні, оцінюванні знань (18%), неприємними історіями, які супроводжувалися

відмовою відвідувати школу та процесами опанування ситуації (3%). Проведений аналіз між цими двома групами показав наявність у респондентів позитивної тенденції щодо опанування власного досвіду життя на етапі шкільної соціалізації. Ситуації, які несли негативні емоції, були спростовані респондентами у їхньому досвіді засобом перегляду, що здійснювався за допомогою дорослих – близьких з родини чи вчителів. Це ще раз наголошує про важливість у процесах соціалізації дитини ролі значущого дорослого, що створює зону комфорту не за рахунок ізоляції від суспільства, а засобом набуття й опанування соціальних процесів життя серед людей. Успішність переборення складних для дітей ситуацій в умовах шкільного навчання залежить від рівня кваліфікації підготовки вчителя, який має підтримувати дітей не лише у процесі опанування академічних знань, а й у процесі опанування соціальних знань щодо вирішення питань власної соціалізації.

Висловлені учасниками дослідження уявлення про школу загальної середньої освіти (як її бачення) отримали різновекторне представлення: вони стосувалися як життя учня у школі, так і місця школи у соціальній системі, її організації, особливостей роботи вчителів тощо. Тож усі висловлені респондентами бачення школи загальної середньої освіти у процесі її реформування були нами згруповані за певним фокусом пріоритету, а саме: школа як організація та соціальний інститут; школа як осередок громади; навчання; учитель; комунікація як умова розбудови середовища. Розкриймо детально виявлені напрями пріоритетних позицій бачення школи загальної середньої освіти у процесі її реформування.

1. Бачення закладу загальної середньої освіти щодо реформи: фокус уваги – школа:

- конкурентоспроможна освіта;
- має бути такою, щоб «стояла» черга батьків;
- випускник як результат діяльності школи;
- профільна освіта, яка враховує специфіку території розташування;
- кадрове прогнозування: пошанування ветеранів освіти завдяки залученню їх до шкільних заходів, матеріальне заохочення ініціатив;
 - школа, яка передбачає позашкільну освіту (повного дня);
 - має бути «мудрою»;
 - має працювати у нормальному русі;
 - сільська школа мусить мати особливу підтримку;
 - децентралізація сприяє розвитку шкіл у громадах.

Цей перелік вказує на вагомість місця школи у місцевій громаді, а також у більш ширшій системі координат: її розвиток та здатність гнучко реагувати на соціальні зміни виступає наскрізною її ознакою. Також важливою є думка учасників про те, що функціонування школи має нормативний вплив, як

чинника відчуття стабільності та надійності навколишнього світу. Період навчання у школі з позиції працівника освіти має задавати норми життя і саме тому її розвиток має виступати у центрі уваги громади, як пріоритетний напрям її розбудови у майбутньому. На думку учасників дослідження, розпочаті у країні процеси децентралізації вже мають позитивний вплив на розвиток шкіл у громаді, що, зокрема, стосується посилення капіталовкладень у розбудову їх матеріального забезпечення. Більш детально висловлені думки розкривається у наступному блоці згрупованих висловлень.

2. Бачення закладу загальної середньої освіти по реформі – громадянська позиція:

- національна ідентичність: відчуття, що ти потрібен країні;
- школа, яка б шанувала власну ідентичність та віру у власну державу;
- школа зростання громадянина своєї країни та відчуття потреби своїй країні;
- включеність громади у розвиток школи та освіти;
- школа – осередок громади та освіти;
- населення має бути більше поінформованим щодо реформи.

3. Бачення закладу загальної середньої освіти по реформі: фокус уваги – навчання:

- посильні завдання для дітей;
- діти вчаться із задоволенням;
- вчитель і діти із задоволенням зустрічаються у школі;
- діти – зацікавлені у навчальній діяльності;
- вчитель – задоволений працею.

Цей блок розкриває ті аспекти, які стосуються пізнавальної діяльності та умов її успішності, а саме: почуття безпеки та задоволення, які відчують діти і вчителі у процесі навчання. Спільна діяльність із значущим дорослим неупинно виступає наснаженням в опануванні новими компетентностями.

4. Бачення закладу загальної середньої освіти по реформі: фокус уваги – комунікація:

- щоб була можлива комунікація;
- школа довіри між усіма її учасниками: керівництво, учні, батьки, вчителі, технічний персонал, громада.

5. Бачення закладу загальної середньої освіти по реформі: фокус уваги – вчитель:

- вчитель відчуває себе самодостатнім;
- вчитель – вільний у плануванні власної діяльності згідно освітніх завдань;
- можливість вчителя працювати за різними напрямками освітньої роботи на основі базової освіти (поєднувати різні дисципліни): щоб

розкривати власний потенціал та посилювати власну корисність у вчительській роботі.

Змістовний аналіз показав важливість очікуваної розбудови комунікативного просту у школі, її наснажуючої ролі у житті вчителів та учнів, направленість на розвиток та підтримку національної ідентичності членів громади та пошанування і підсилення самодостатності та можливостей до автентичних презентацій учителів як агентів змін. Школа розглядається як територія громади та роботи освітян, життя яких виступає доступним для споглядання учнів та їхньої оцінки. Цей аспект життя працівника системи освіти як суттєво зменшує приватність життя вчителя, так і надає йому більшої можливості для спілкування та взаємодії. Тож питання довіри та щирості у спілкуванні постають найвагомішими компонентами середовища школи загальної середньої освіти у процесі реформування. Процес навчання оцінюється освітянами як взаємообмін, який надає насолоду пізнання і потребує зацікавленості та включеності його учасників. Відсутність мотивації до навчання сприймається учасниками фокус-групи як загроза перспективності розвитку школи.

Також учасники відмічають важливість підтримки сільської школи, яка територіально є відділена від основних культурних центрів (районне та обласне місто) і тому її потенціал слід нарощувати засобом додаткових субсидій. Стосовно власної зацікавленості у праці, то працівники системи освіти її вбачають у розвитку власної професійності та можливості розгортати свою педагогічну діяльність не лише у межах набутих професійних компетентностей, а відносно напрямів власної життєвої самореалізації як основи особистісного розвитку, що може послугувати прикладом і для особистісного розвитку дитини-учня.

Оцінка учасниками ефектів проведеного «дослідження шляхом участі» відкрила посилення активності учасників до реалізації власних напрацювань, ствердження толерантності щодо ймовірних обмежуючих чинників через розширення діапазону можливостей до активності та взаємодії, наснаження та віри в оптимістичний прогноз. Після проведеного дослідження учасники виказали зацікавленість його повторення в умовах територіальної громади, опираючись на його потенційну можливість до бажаних змін. Формою такого дослідження шляхом участі може послугувати фокус група типу «групових регіональних зустрічей» (PATH process) [3], [9].

6. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Дослідження шляхом участі було оцінено учасниками як перспективне і таке, що посилює ресурси до перспективних змін; не розцінюється як часові

затрати задля забезпечення дослідника експериментальним матеріалом, оцінюється екологічним методом позитивної взаємодії учасників, що посилює їхню активність у напряму розбудови поля власної життєдіяльності та наповненості якості життя.

Уявлення освітян про школу загальної середньої освіти стосується як її організаційного забезпечення так і змістовного наповнення, що створюється у процесах взаємодії, комунікації, взаємообміну, послуговуючи розбудові ідентичності як і вчителя, так і учня, де свобода першого та можливість самопрезентації створює підґрунтя для самовиявлення і самореалізації учня. Школа розглядається осередком громади та носієм культурних цінностей, однією з яких виступає відчуття належності та пошанування державності.

Констатовано доцільність застосування метода «дослідження шляхом участі» за потреби визначення перспектив розвитку та активізації учасників щодо його просування.

Вбачається, що розроблення можливості використання метода «дослідження шляхом участі» на терені психологічної науки виступає перспективним напрямом подальших досліджень.

7. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] О. А. Семченко, «Внутрішній імідж України: уявлення українців про свою державу», *Вісник державної академії керівних кадрів культури і мистецтва*, № 4(12), с. 225–229, 2012.
- [2] М. Слюсаревський, О. Гуменюк, М. Дворник, Л. Черниш, «Соціальна ситуація в Україні: особливості відображення трансформаційних процесів у громадській думці (2016–2018)», *Довідник*. Київ, Україна: 2018, 261 с. [Електронний ресурс] Доступно: <http://ispp.org.ua/>
- [3] Maureen P. Flaherty, «Narrating the past to vision the future: Constructing civil society with women in Ukraine», University of Manitoba, A thesis submitted to the Faculty of Graduate Studies of The University of Manitoba In partial fulfilment of the requirements of the degree of doctor of philosophy. Winnipeg, Canada, 2010.
- [4] В. В. Москаленко, *Соціальна психологія*. Київ, Україна: Центр навч. літ-ри, 2005.
- [5] Г. М. Бевз, *Прийомна сім'я: соціально-психологічні виміри*. Київ, Україна: Слово, 2010, 352 с.
- [6] Лілія Боровець, *7 міфів про реформу шкільної освіти в Україні*. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://life.pravda.com.ua/society/2018/04/17/230338/>
- [7] Р. Жиленко, «Дослідження шляхом участі як підхід у соціальній роботі в громаді». [Електронний ресурс], *Науковий вісник Ужгородського нац. ун-*

ту, вип. 25, с. 72–74, 2012. (Серія «Педагогіка. Соціальна робота»)
Доступно: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuped_2012_25_23.

- [8] *Community-based participatory research for health*, Edited by Meredith Minkler and Nina Wallerstein. San Francisco, CA: Jossey Bass, 2003.
- [9] Р. Крюгер, М. Э. Кейси, *Фокус-группы*. Москва, Россия: Вильямс, 2003, 256 с.

FORMATION OF PUBLIC OPINION ON REFORM BY «PARTICIPATORY ACTION RESEARCH»

Halyna Bevz,

Phd, Doctor of Psychology,
Professor, Head of Communication Psychology Lab,
Institute for Social and Political Psychology
of National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine.
Kyiv, Ukraine.
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-2487-5429>
galina.bevz@gmail.com

Abstract. The article presents the materials of the survey of the notion of educators on the school of general secondary education after the completion of the reform of education in Ukraine as a vision of its long-term development. The article emphasizes that the process of reforming the general secondary education, which has been started in Ukraine, involves the participation of the community in this process: that is why the study of the perceptions of participants in the educational process about the expected result is disclosed as decisive. The tool for collecting information was the method of «participatory action research» as providing an opportunity to study social processes through their representation in the individual stories of their participants. In the article, the focus of attention moves on the method, then on the subject of the study itself. It turns out that the «participatory action research» method can be useful not only in the field of social work, but also in conducting psychological research as well as in order to stimulate the community to realize their own intentions and initiatives. The article emphasizes the benefits of the «participatory action research method» as the one that moves the focus of attention on the community as an expert, where the researcher acts as the facilitator of the process. Regarding the subject of the study, the article argues that educators view a general secondary education school as a community center where students and teachers are pleased with the learning process, the school benefits from decentralization processes, teachers have more academic freedom, and communication and trust serve the development of a comfortable learning environment. The described effects of the implementation of the stages of such research are related to increasing activity of participants in realization of their own

developments, maintaining tolerance with regard to probable limiting factors by expanding the range of possibilities of activity and interaction, inspiration and belief in an optimistic outcome. The expediency of applying the method of «participatory action research» for determining the prospects of development and activation of the participants for its promotion has been stated.

Key words: research method; participation; notion; vision; school; education reform; community; Ukraine.

ФОРМИРОВАНИЕ ОБЩЕСТВЕННОГО МНЕНИЯ ПО РЕФОРМАМ МЕТОДОМ «ИССЛЕДОВАНИЯ ПУТЕМ УЧАСТИЯ»

Бевз Галина Михайловна,

доктор психологических наук, профессор,
заведующая лабораторией психологии общения
Института социальной и политической психологии НАПН Украины.
Киев, Украина.
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-2487-5429>
galina.bevz@gmail.com

Анотация. В статье изложены материалы исследования представления работников образования о школе общего среднего образования по завершению реформы образования в Украине как видение ее перспективного развития. В статье отмечается, что начатый в Украине этап реформирования общего среднего образования предусматривает участие общественности в этом процессе: именно поэтому изучение представлений участников образовательного процесса об ожидаемом результате раскрывается как определяющий. Инструментом сбора информации был метод «исследования путём участия» как такой, который дает возможность изучать социальные процессы через их представленность в индивидуальных историях их участников. В статье фокус внимания перемещается то на метод, то на предмет самого исследования. Доказывается, что использованный метод «исследования путём участия» может быть полезен не только в сфере социальной работы, но и для проведения психологических исследований а также с целью активизации общества к реализации собственных намерений и инициатив. В статье отмечается преимуществами «метода исследования путём участия» в качестве предоставления возможности перенесения фокуса внимания на общество, как эксперта, где исследователь играет роль фасилитатора процесса. Относительно предмета исследования в статье доказывается, что педагоги рассматривают школу общего среднего образования ячейкой гражданского общества, где ученики и учителя испытывают удовольствие от процесса обучения, школа

получает преимущества благодаря процессам децентрализации, учителя имеют больше академической свободы, а коммуникация и доверие служат развитию комфортности условий обучения. Описанные эффекты реализации этапов такого исследования касаются усиления активности участников к реализации собственных свершений, утверждение толерантности относительно вероятных ограничивающих факторов через расширение диапазона возможностей для активности и взаимодействия, вдохновение и веры в оптимистический прогноз. Констатировано целесообразность применения метода «исследования путём участия» при необходимости определения перспектив развития и активизации участников относительно его продвижения.

Ключевые слова: метод исследования; участие; представление; видения; школа; реформа образования; община; Украина.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] O. A. Semchenko, «Vnutrishnii imidzh Ukrainy: uiavlennia ukraintsiv pro svoiu derzhavu», Visnyk derzhavnoi akademii kerivnykh kadriv kultury i mystetstva, № 4(12), s. 225–229, 2012.
- [2] M. Sliusarevskiy, O. Humeniuk, M. Dvornyk, L. Chernysh, «Sotsialna sytuatsiia v Ukraini: osoblyvosti vidobrazhennia trasformatsiinykh protsesiv u hromadskii dumtsi (2016–2018)», Dovidnyk. Kyiv, Ukraina: 2018, 261 s. [Elektronnyi resurs] Dostupno: <http://ispp.org.ua/>
- [3] Maureen P. Flaherty, «Narrating the past to vision the future: Constructing civil society with women in Ukraine», University of Manitoba, A thesis submitted to the Faculty of Graduate Studies of The University of Manitoba In partial fulfilment of the requirements of the degree of doctor of philosophy. Winnipeg, Canada, 2010.
- [4] V. V. Moskalenko, Sotsialna psykholohiia. Kyiv, Ukraina: Tsentr navch. lit-ry, 2005.
- [5] H. M. Bevz, Pryiomna simia: sotsialno-psykholohichni vymiry. Kyiv, Ukraina: Slovo, 2010, 352 s.
- [6] Liliia Borovets, 7 mifiv pro reformu shkilnoi osvity v Ukraini. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://life.pravda.com.ua/society/2018/04/17/230338/>
- [7] R. Zhylenko, «Doslidzhennia shliakhom uchasti yak pidkhid u sotsialnii roboti v hromadi». [Elektronnyi resurs], Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho nats. un-tu, vyp. 25, s. 72–74, 2012. (Seriiia «Pedahohika. Sotsialna robota»). Dostupno: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuped_2012_25_23.
- [8] Community-based participatory research for health, Edited by Meredith Minkler and Nina Wallerstein. San Francisco, CA: Jossey Bass, 2003.
- [9] Р. Крюгер, М. Э. Кейси, Фокус-группы. Москва, Россия: Вильямс, 2003, 256 с.